

Мартиненко Наталія Василівна,
провідний науковий співробітник
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
доктор філософії в галузі публічного
управління та адміністрування

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Там, де поширена корупція, громадяни відчують беззаконня: хоча формально правила та закони існують, але всім відомо, що їх не дотримуються [1]. Як наслідок – цілковита втрата довіри до системи. Починаючи з 1995 р., організація *Transparency International* щороку обчислює індекс сприйняття корупції (англ. *Corruption Perception Index, далі – CPI*) у 180 країнах світу (за результатами експертного оцінювання й опитувань населення). Згідно з CPI найменш корумпованими впродовж багатьох років є Данія, Фінляндія, Нова Зеландія та Норвегія; з іншого боку переліку перебувають Сирія, Сомалі, Південний Судан та Венесуела [2]. За іншими рейтингами місця країн можуть різнитися залежно від методів збирання й оброблення відповідної інформації.

В Індексі сприйняття корупції за 2021 рік Україна отримала 32 бали зі 100 можливих та посіла 122 місце зі 180 країн [3], за 2022 рік – 33 бали зі 100 можливих та піднялася на 116 місце зі 180 країн [2], значно покращивши CPI [4].

Професор Школи Херті (Берлін) Аліна Мінгіу-Піпіді зазначає, що корупція є серйозною загрозою демократії та її консолідації. У країнах, що розвиваються, корупція перетворюється на спосіб соціальної організації (партикуляризм) на противагу системам, де випадки корупції поодинокі. Для успішної боротьби з такою корупцією потрібно набагато більше, ніж просто впровадження передового досвіду розвинених демократичних країн [5].

У порівняльно-правовому аспекті, наприклад, в двох промислово розвинутих країнах Європи, що відрізняються низьким рівнем корупції, – Англії та Уельсі (двох із чотирьох юрисдикцій Великобританії), а також у Норвегії найбільші за розміром хабарі передаються у сфері органів державного управління, а за кількістю – у сфері будівництва. Способи корупційних злочинів у цих сферах суттєво відрізняються. Розслідування справи про хабарництво у цих країнах в середньому триває три роки, а отже, є доволі ресурсомістким. Розкриттю випадків хабарництва сприяють: повідомлення викривачів про злочини, дослідження звітності, засоби масової інформації [6].

Важлива також наступна закономірність: чим вищий рівень посадового положення та ступеня організованості хабаротримувачів, інших суб'єктів корупції, тим вища ймовірність того, що хабарі будуть

передаватися складними способами, з використанням сучасних інформаційних технологій та через корупційних посередників – фізичних осіб та посередницькі організації.

Судова експертиза відіграє вирішальну роль у розкритті фінансових порушень та виявленні корупційних схем, сприяє вирішенню судових справ, притягненню корумпованих осіб до відповідальності, запобігає корупційній діяльності в майбутньому [7].

Глобальний та досить швидкий перехід до цифрових технологій істотно вплинув на способи корупційних злочинів. Використання спеціальних знань як у процесі провадження слідчих дій, так і при проведенні судових експертиз, дозволяє виявити та систематизувати способи злочинів, відстежувати динаміку змін цих способів, появу нових злочинних технологій є однією з найважливіших складових судово-експертної профілактики в умовах цифровізації.

Зростання корупційної злочинності, а головне високий рівень її латентності та постійна видозміна способів злочинів, величезна суспільна небезпека корупційних злочинів, що торкаються практично всіх сторін життя суспільства, обумовлює необхідність в умовах цифровізації звернути найсерйознішу увагу на розвиток системи судово-експертної профілактики.

Судовий експерт у процесі провадження експертизи у разі виявлення обставин та умов, що сприяли вчиненню злочинів, може скористатися правом експертної ініціативи відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про судову експертизу»:

«Незалежно від виду судочинства судовий експерт має право:
<...>

2) вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання» [8].

У п. 4 ч. 3 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України зазначено:

«Експерт має право:
<...>

4) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання» [9].

Судовий експерт може встановити не лише обставини, що сприяли скоєнню злочинів, а й нові способи підготовки, скоєння чи приховання корупційних злочинів. Він інформує про це слідчого чи суд, які з метою більш детального та глибокого з'ясування обставин можуть надати судовому експерту додаткові матеріали або поставити нові питання.

Зважаючи на те, що судова експертиза є найбільш кваліфікованою формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, доцільно підвищити рівень профілактичної діяльності судово-експертних установ, закріпивши це на законодавчому рівні, адже судовий експерт під час проведення експертизи виявляє фактичні дані й обставини, які

сприяють (могли сприяти) скоєнню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень [1].

Аналіз матеріалів судово-експертної практики допомагатиме виявленню нових способів корупційних злочинів та обставин, що їм сприяли, стане підставою для опрацювання заходів профілактичного характеру попередження корупційної злочинності.

Профілактична діяльність є однією з найбільш суспільно значущих і важливих, оскільки здатна за належної реалізації запобігати корупційним злочинам до їх скоєння. В ряді випадків саме використання спеціальних знань дозволяє встановити причини та умови, що сприяли вчиненню корупційного злочину. На сьогодні доводиться констатувати, що теорії експертної профілактики, та і в загалі цьому виду діяльності, приділяється недостатньо уваги вчених і практиків. Експертно-профілактична діяльність може значно підвищити ефективність роботи правоохоронної системи загалом. Збільшення практичного застосування профілактики сприятиме збільшенню кількості вчених, зацікавлених в опрацюванні та поширенні цього досвіду, отже, розвиватиметься і теорія експертної профілактики.

Список використаних джерел

1. Geller, B., & Martynenko, N. (2023). Issues of Combating Corruption Oriented Crimes: Forensic Science Aspect. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, 28(3), 47-63. <https://doi.org/10.32353/khrife.3.2022.04>.

2. Corruption perceptions index. 2022. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>.

3. Corruption perceptions index. 2021. Transparency International .URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>.

4. 9 countries to watch on the 2022 Corruption Perceptions Index. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/blog/cpi-2022-corruption-watch-list-united-kingdom-sri-lanka-georgia-ukraine>.

5. Mungiu-Pippidi A. (2006) Corruption: Diagnosis and Treatment. *Journal of Democracy*. Vol. 17. No. 3. P. 86–99.

6. Andresen, M. S., & Button, M. (2019). The profile and detection of bribery in Norway and England & Wales: A comparative study. *European Journal of Criminology*, 16(1), 18-40. <https://doi.org/10.1177/1477370818764827>.

7. Shifiona, A., & Lekubu, B. (2023). Forensics as a Tool in Solving Corruption: A Related Cases in Khomas Region, Namibia. *Southern African Journal of Security*, 1, 26 pages. URL: <https://unisapressjournals.co.za/index.php/sajs/article/view/12551>.

8. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.